

Galestik Euskal Herrira

Inaki Irazabalbeitia

Maiatzaren hasieran Iolo ap Gwynn biologo galestarra izan genuen gure artean. Bisitaren helburua Euskal Herriko hizkuntz normalizazioa zientziaren ikuspegi-tik zein egoeratan dagoen ezagutzea zen. Alegia, hainbat tokitan (unibertsitatean, eskolan, komunikabideetan etab.etan) euskara ezagumendu zientifikoa transmititzeko zein neurritan erabiltzen den ikus-tea. Ekimen honen antolatzaileak Euskal Herriko Unibertsitateko Zientzi Fakultatea eta Udako Eus-kal Unibertsitatea izan dira, *British Council* delakoaren laguntzaz.

Esan bezala Iolo ap Gwynn bio-logoa da eta unibertsitateko irakas-le. Gainera, Galesko Zientzi Akade-miako kide da (galeseraz lan egiten duenekoa) eta datorren urtean, ga-leseraz argitaratzen den zientzi aldizkariko zuzendari izango da.

Iolo ap Gwynn-ek hiru hitzaldi eman zituen Leioako Zientzi Fa-kultatean Galesko historia eta hiz-kuntz egoera azaltzeko asmoz. Kontutan hartu behar da, Euskal Herriko eta Galesko hizkuntz egoe-rak oso parekoak direla hiztun-kopuruari eta -portzentaiari begi-ratzen badiegu, eta gainera, biok erdara handi eta indartsuak dauz-kagu aldamenean. Iolok uniber-tsitateko hainbat irakaslerekin, Pello Salaburu Euskararako Erre-ktoreordearekin besteak beste, bile-rak egin zituen. Gainera, zenbait erakunde eta esperientzia (Elhuyar, Euskadi irratia, Euskaldunon Egunkaria, UEU eta UZEI besteak beste) sakon eta zuzenean ezagu-tzeko aukera izan zuen.

Gure aldetik, oso positibotzat jotzen dugu Iolo ap Gwynn-ekin izan genuen hitzaspertua. Alde

batetik, Elhuyarren egiten duguna azaldu genion (Iolo oso interesaturik zegoen aldizkariaren anto-laketa, finantzabide, banaketa etab.ez) eta bestetik, Iolok Galesen egiten dena erakutsi zigun. Berak ekarritako materialaren artean, zenbait liburu eta telebista-progra-ma batzuk iruditu zitzaizkigun

Elhuyar: Cymdeithas Wyddonol Gwlad y Basg

IOLO ap GWYNN

Fy nghyd-weithiwr, Dr Mike Ireland, a ddat-blygodd gysylltiad rhwng Adran Gwyddorau Biologol, Coleg Prifysgol Cymru, Aberystwyth a Phrifysgol Gwlad y Basg, a hynny o ganlyniad i'w datidorideb yn yr eiddo metelaidd y'n llyfrau afonydd megis y Rheidol a'u hymgromiad mewn meinwoedd anifeiliaid. Wrth gyfnewid meiniadau daeth eraill ohonom o'r adran i adnabod rhai o wyddonwyr Bilbo a San Sebastian ac o gwrsio a hwy fo ddaeth yn amlyg mai Basgeg (*Euskara*) oedd eu prif iaith. Roedd un ohonynt hyd yn oed wedi cyflwyno ei draethawd ymchwil yn yr iaith honno. Iaith ydyw sy'n gwbl wahanol i Spaeneg a Ffrangeg a cheir cryn drafod parthed ei gwridiau. Ond beth bynnag yw ei tharddiad mac *Euskara* yn iaith fyw ac yn tyfu'n gylfym yn ei dylanwad.

Ar wahân i iaith iaithiol, canfyddwyd o holi ymbellach fod ffactorau cyffredin eraill rhwng gwyddoniaeth yng Nghymru ac yng Ngwlad y Basg. Roedd y Basgiaid hwythau wedi sefydlu cymdeithas wyddonol oedd yn ymdrin â phynciau gwyddonol trwy gyfrwng *Euskara*.

Ffurfiwyd y grŵp ELHUYAR KULTUR ELKARTEA yn 1972 pan ddechreuodd nifer o fyfyrwyr o'r Ysgol Beiranneg ynghyd â pheirian-wyr graddedig gymanol cyfarfoddyd yn y Cirsau San Ignacio yn San Sebastian. Eu bwriad oedd addasu'r Ffaseg ar gyfer ei defnyddio mewn meysydd gwyddonol. Mae hwn yn dipyn o gyd-digwyddiad o gofio i'r *Gymdeithas Wyddonol Genedlaethol* yng Nghymru gael ei sefydlu yn yr un flwyddyn. Ond yng Nghymru roedd yna drad-dodiad o ysgrifennu am wyddoniaeth drwy gyfrwng y Gymraeg a'r *Gwyddonydd* wedi'i gyhoeddi o 1963 ymlaen.

Ond erbyn hyn mac'n ymddangos bod Gwlad y Basg ymhell ar y blaen. Cyhoeddiad cyntaf y gym-deithas wyddonol oedd gwerslyfr Ffiseg ar gyfer disgyblion y *baccalaureate*. Sefydlwyd hefyd Prifysgol Haf Ffaseg sef yr *Udako Euskal Univer-sitatea*. Erbyn 1974 roeddent yn barod i gyhoeddi *Elhuyar*, cylchgrawn a fu'n gyfrwng i ehangu'r did-dordeb yn yr holl feysydd gwyddonol. Datblygodd criw o beirianwyr i fod yn gymdeithas o wyddon-wyr gydag un amcan canolog sef astudio pob agwedd o wyddoniaeth drwy gyfrwng y Ffaseg!

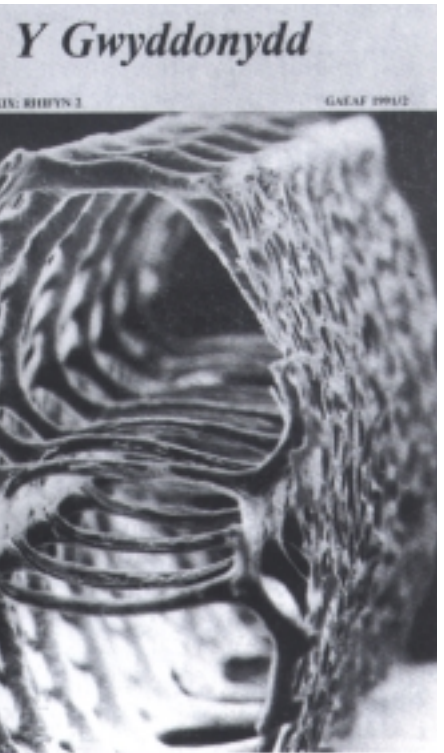
Bellach mac'r gymdeithas yn cyhoeddi dau gylchgrawn yn rheolaidd. Mac *Elhuyar*, y cylchgrawn gwreiddiol, yn cyhoeddi arolygon o feysydd gwyddonol a chanlyniadau ymchwil. Ceir ynddo hefyd gwybodaeth Spaeneg o bob erbyll! Mae nifer o'r erthyglau yn debyg i'r rhai a gyhoed-dir yn *Y Gwyddonydd* ond mac rhai papurau a gylfymir ynddo yn llawer mwy arbenigol. Anclir y cylchgrawn arall *Elhuyar-Zientzia Eta Teknika* at gynullidfa changach. Fe'i cynhyrhir nwm lliw ac mac'n cynnwys nifer o hysbysebion. Ei amcan yw ehangu gwybodaeth am wyddoniaeth a thechnoleg yn gyffredinol. Er bod poblogaeth Gwlad y Basg yn gymharol debyg i boblogaeth Cymru mac cylchrediad misol y cylchgrawn hwn dros 1600. Hawdd yw deall ei apel; mac'n lliwgar, yn llawn lluniau ac mac delwedd gyfoes iddo. A oes lle i'r iaith gyhoeddiad yng Nghymru?

Ond mac grŵp ELHUYAR yn gwneud llawer mwy na chyhoeddi dau gylchgrawn. Maent eisoes wedi cyhoeddi 74 o werslyfrau gwyddonol yn yr iaith Ffaseg ac mac eu safon yn amrywio o fod yn addas ar gyfer ysgolion cyntadd hyd ai gyrstau prifysgol. A dengys catalog helaeth mac dim ond rhan fechan o'u cynnyrch yw hynny. Maent wedi paratoi casgliad eang o ddefnyddiau dysgu ar flurf tapiau fideo ac ar gyfer cyfrifiadurol. Er enghraifft, mac holl gyfresi'r BBC gyda David Attenborough wedi eu trosi i'r Ffaseg ac ar gael ar dapiau! Ar y foment mac cynlluniau ar droed i baratoi gwyddoniadur enfawr yn yr iaith.

Trefnir gyrstiau ganddynt yn y Prifysgol Haf a threfnir seminarau yn rheolaidd ar ffwydd arbentol. Cefnogir yr holl waith gan lywodraeth annibynnol Gwlad y Basg a dyna sy'n galluogi y gymdeithas i gyflogi 15 yn llawn amser ynghyd â 25 o seoltau rhan amser a gwirfoddol. Diolch i ELHUYAR mac tuedd i fyfyrwyr gwyddonol Gwlad y Basg fynychu eu Prifysgol eu hunain!

Yn wir mac llwyddiant y gymdeithas yn ddigon i godi cwyblyd arnom yng Nghymru. Ond y peth pwysig yw peidio digalon gan fod profiad Gwlad y Basg yn dangos ffordd i godi statws gwyddoniaeth trwy gyfrwng y Gymraeg.

(Cyferbyn gweler tudalen o'r cylchgrawn *Elhuyar*.)

"Y Gwyddonydd" aldizkarian Elhuyar-en berri eman dute urte honen hasieran.

interesgarrienak. Telebistari buruz, ikusleak galeserazko programak ingelesezko azpitoluekin ikustea ala ez aukeratzea bazuela aipatu zigun. Bestetik, biziki interesgarria

izan daiteke Euskal Herriaren ikuspegitik, Gales osoan aldizkari lokalez osatuta dagoen sarea.

Beraz, etorkizunari begira, erlazio oparo eta fruitukor baten lehen

urratsa izatea espero dugu. Izan ere, Galesen hizkuntz normalizazioaren ikuspegitik egoera Euskal Herrikoa baino kaxkarragoa bada ere, zer ikasia badago.

Zientzia Frantzian hizkuntz politika eske!

K. von Bardino

Komunitate zientifikoaren nazioarteko komunikazio-tresna ingelesa bihurtzeko joera gero eta nabarmenagoak, gurea baino egoera lasaixeagoan bizi diren frantses-hiztunen artean kezka sortu du. Ez da hau gai berria frankofoniaren munduan, baina berriki gertatu den kasu batek harrotu ditu zientzilarien mundutxoko bazterrak.

Claude Roux, Saint-Jerome-ko (Marseillako) Zientzi eta Teknologi Fakultateko Ekologi eta Paleoekologi Institutu Mediterraniarrean lan egiten duen likenologoa izan da ekaitztoa eragin duena. Bi urtez aurkeztu du bere burua CNRS (Centre Nationale de la Recherche Scientifique) erakundearen ikerketaburu izateko. Ez lehenengoan, ez bigarreanean, ez du postua eskuratu.

Aurten bigarrenez ezezkoa jaso ondoren, epaimahaiko kide batek honakoa esan omen dio: "zure curriculum oso ona da, baina ez duzu aukerarik; ez bait duzu ingelesez argitaratu".

Ez da hori izan ingelesa erabiltzearen aldeko presioa somatu duen okasio bakarra. Roux-ek berak esan du otsailean CNRSko batzordeko lehendakariak bere laborategia bisitatu zuenean "argitalpenetarako ikerlari anglofono batekin elkartzeko" gomendatu ziela nahiz eta honen ekarpena itzultzaile hutsarena izan.

1989an antzeko polemika sortu zen Pasteur Institutuak bere argitalpenak ingelesez ematea erabaki zuenean. Orduan agertu ziren iritzien artean askok zioen dagoene-

ko beranduegi zela, komunitate zientifikoan ingelesa erabiltzeko joera nabarmena zelako.

Roux-en epaimahaiko buru izan den Robert Barbault Paris VI Unibertsitatekoak, zentzuzkoa erizten dio CNRS erakundeak ingelesari ematen dion garrantziari. "Ikerlarien lana ez da ikerketa egitea bakarrik, baizik eta aurkikuntzen zabalkunde egitea ere bai" dio. "Zabalkunde hori askoz ere eraginkorragoa da oso hedapen handia duten aldizkariaren bidez egiten bada eta hauek ingelesez dira. Ingelesez argitaratzearekin, zientzia frantsesa sustatzeaz gain, frantsesez egindako beste argitalpen batzueganako interesa erakartzea lortzen da. Ikerketaburu izan nahi duen hautagai bati ingelesez argitaratzeko ahaleginak egin ditzala eskatzea horren ondorio logikoa besterik ez da."

Frankofoniaren Kontseilu Gorenak bere gain hartu du Roux-en kasua. Honi bidalitako erantzunean "kultur alienazioa" aipatzen du eta haxe ere erantsi dio: "dudarik gabe ez dugu ingelesaren beharrik zientziaren aurrerapenean parte hartzeko".

Roux-en kasua alde batera utzita ere, zenbait ikerlari frantsesen ustez gobernuak ikerketalan frantsesa erabiltzearen aldeko politika argi eta koherentea egin beharko luke. Iritzi hori agertu zion adibidez Marcel Barbero-k, Marseillako Zientzi Fakultatekoak, Mitterand lehendakariari: "ezin dugu onartu ikerketa-erakunde nazionalerako zuzendaritza-tal-

deek frantsesa zientziaren nazioarteko komunikazio- eta adierazpen-hizkuntza moduan ez onartzea, estatuburu, gobernu eta ministrari adierazpenei jaramonik egin gabe". Barbero-ren esanetan CNRS erakundeak ez ditu frantsesezko aldizkari zientifikoak diruz laguntzen eta Frantzian bertan antolatzen dituen kongresuak ingelesez burutzen ditu.

Barbault-en iritziz aldiz, hori "errealitate zientifikoarekiko gertutasun handiagoa duelako" egiten du CNRSk.

Administrazioan behintzat gauzak mugitzen hasi direla nabarmena da. Kontseilu Gorenaren erabakiz, frantsesez argitaratutako lan zientifikoak eta hezkuntz arlokoak ere bai, ikerlariak ebaluatzean kontutan hartu beharko dira. Refereedun aldizkari europar eleanitza sortzeko asmoa ere azaldu dute. Aldizkari horretan artikululu-multzo handitxoa frantsesez agertzea espero da eta itxuraz, proiektuak Europako Komunitatearen oniritzia du.

Dena den, frantsesaren egoeraz hain kezkatu agertzen diren horiek deus gutxi oroitzen dira frantsesak menpean hartuta dauzkan hizkuntzez; korsieraz, bretoieraz, proventzaleraz, okzitanieraz, alsazieraz, gaskonieraz, katalanez edo euskaraz, esaterako. Jakin behar lukete, horiek Frantzian ez dutela ofizialtasunik, ez ikerketan, ez administrazioan, ez hezkuntzan eta ez beste ezertan, baina horretaz ez dute hitzik ere egiten. Txirritak dioenez, "ez projimua maite bagendu geure burua bezala."